

Körkérdés az Anyanyelvi Konferenciáról

FAZEKAS TIBORC

hungarológus
(Hamburg)

1. Az elmúlt másfél évtizedben Magyarországon és az ország közvetlen környezetében valóban nagyon sok alapvető körülmény változott meg, ám azok a feladatok, amelyek ellátására az

Anyanyelvi Konferencia 35 évvel ezelőtt megalakult – nyilván megváltozott tartalommal – továbbra is léteznek. Alapításakor az Anyanyelvi Konferencia ugyanis felelős értelmiségiek önálló kezdeményezése volt az akkori magyar oktatás-, kultúr- és külpolitika hiányosságainak, mulasztásainak korrekciója érdekében. Felelős magyar értelmiségiek ma is vannak, és senki sem állíthatja komolyan, hogy a mai magyar oktatás-, kultúr- és külpolitika tökéletesen látná el minden feladatát. Ráadásul igenis számos olyan terület van minden társadalom életében, ahol – szemben napjaink gyakorlatával – éppen nem a politika, hanem az érintett és öntevékeny emberek és szervezeteik jelenlétére és munkájára van szükség. Vagyis éppen úgy, mint harmincöt éve, ma is az önálló, „civil” kezdeményezésként működő Anyanyelvi Konferencia – és persze más, hasonló kezdeményezések – képesek egyedül a pártok és a politikai intézmények működésének mai mechanizmusából törvényszerűleg következő hiányosságok, hiányok csökkentésére.

Ehhez kellene az Anyanyelvi Konferenciát és a hozzá hasonló szerveződések működőképes állapotban megtartani, s ennek anyagi hátterét középtávon úgy garantálni, hogy fennmaradásuk érdekében ne kerülhesse nek a – többnyire négyévenként – változó politikai hatalmi formációkkal függőségi viszonyba. A legutóbbi közgyűlés számomra világosan jelezte, hogy egy efféle függetlenség megőrzése és a tényleges feladatok elvégzése érdekében az Anyanyelvi Konferencia tagsága egységes, elszánt, és készen áll a szükséges belső reformokra.

2. A fentiekből következik, hogy az Anyanyelvi Konferenciának mintegy gyorsan mozgó, de egyben megfoghatatlan „higanyként” kell a közélet és főleg a kultúra meg az oktatás mindazon tereit kitöltenie, amelyek nem kapnak kellő figyelmet, támogatást, de amelyek minden életképes emberi közösség számára nélkülözhetetlenül fontosak. Csak a politikai függetlenség és a szakmai hitelesség együttese volt képes megteremteni az elmúlt évtizedekben az Anyanyelvi Konferencia hazai és külföldi tekintélyét, és én ma is égető szükségét érzem az efféle szerveződések működésének. Ha a köztársasági elnök augusztus 20-i javaslatának megfelelően a Magyar Köztársaság Alkotmányába bekerül az ország felelősségének kinyilvánítása a határainkon kívül élő magyarok iránt, akkor ez éppen azt a munkát emelné az Alkotmány szövegébe, amelyet az Anyanyelvi Konferencia eddig végzett. Mégpedig nem alkalmi kormány- vagy pártprogramként, hanem feladatként, amit minden arra vállalkozó egyén és szervezet képességeinek megfelelően végez, bármiféle „haszonra” való tekintet nélkül.

3. Számos területen jelentős eredményeket értünk el, a magyar irodalom, a zene kitűnő hírnévnek örvend, a legtöbb magyar szerző németül kiadott művei kasszaszikerek, a magyar film elismert, vagyis a magyar nyelv és kultúra németországi terjesztésének általános, „környezeti” feltételei nagyon jók. Emberek és intézmények, gazdasági cégek és egyesületek százai végzik úgy

Az Anyanyelvi Konferencia helyzetéről és további céljairól körkérdést intéztünk olyan személyekhez, akik nem voltak jelen a Közép-európai Kulturális Intézetben folytatott beszélgetésen.

- 1. Hogyan ítéli meg az Anyanyelvi Konferencia helyzetét a jelenlegi, megváltozott körülmények között?**
- 2. Hol a helye és milyen funkciói lehetnek a konferenciának az intézmények és szervezetek között?**
- 3. Hogyan értékeli a magyar nyelvoktatás és kultúraterjesztés helyzetét itthon és esetleg a határon túl?**
- 4. Nézete szerint melyek az Anyanyelvi Konferencia lehetőségei és céljai rövid és hosszabb távon?**

a munkájukat Németországban, hogy közben a magyar kultúra ismertségét és szeretetét mélyítik az emberek körében. Pillanatnyilag, úgy vélem, tágabb földrajzi környezetünkben a magyar kultúra, a magyarok megítélése Németországban a legegységesebben pozitív.

Ugyanakkor Németország, a német társadalom és különösen az ország felsőoktatása napjainkban igen drasztikus átalakulási folyamatot él át, aminek következményeire Magyarország még nem készült fel. Nagyon jó lenne arra figyelni és úgy dolgozni, hogy elért pozícióink ne kerüljenek veszélybe. Ennek érdekében viszont mindenekelőtt az itt elmondottnál sokkal alaposabb helyzetelemzésre lenne szükség.

4. Az Anyanyelvi Konferencia az én elképzelésem szerint olyan felelős és önálló tényezője a magyar kulturális és oktatási életnek, amely korrekatív, kiigazító funkciót lát el, és képes a változó körülmények között újra meg újra fölbukkanó megoldatlan vagy addig föl nem ismert teendőik ellátására szakképzett erőket, tudást és szeretetet mozgósítani. Nem kíván fölöslegesen konkurálni senkivel sem, azon korábbi tevékenységi területeit (például az egyházi, vallási közösségek támogatása), amelyeken a rendszerváltozással kialakult intézményes szervezetek jobban és eredményesebben képesek ellátni, örömmel adja fel. Ugyanakkor ragasz-

kodik ahhoz, hogy az időközben kialakult új igényekkel (például a civil szervezetek nemzetközi kulturális tevékenységeit támogató európai uniós programok megpályázásával), vagy a határainkon túlra irányuló, változatlanul meg nem oldott formá(k)ban működő hazai támogatási programokkal (például gyerekek nyári magyar nyelvi képzése, a különböző pedagógus-továbbképzési formák finomítása és fejlesztése), vagy a külföldi magyar kulturális egyesületek gondjaival intenzíven foglalkozhassék és aktívan beleszólhasson a programok tartalmi szervezésébe.

Napjaink technikai adottságai mellett, a világháló korában az Anyanyelvi Konferenciának az együttgondolkodás és az együttcselekvés önszervező, tevékeny fórumává és szervezetévé kell alakulnia. Munkáját, mint eddig is, a teljes nyilvánosság és a felelősség vállalásával, a valós igények alapján és olyan célok érdekében kell folytatnia, amelyek haszna nem mindig mérhető a mindennapok pénzügyi vagy politikai egyenlegeiben. ■

GÖRÖMBEI ANDRÁS

irodalomtörténész
(Debrecen)

1. Az anyanyelv nemcsak egy-egy nemzeti közösség legfontosabb összetartó eleme, hanem a személyiség kibontakozásának és boldogulásának is alaptényezője. A magyarság egyharmada Magyarország határain kívül él. Ez egyebek mel-

lett azt is jelenti, hogy anyanyelve elsajátításának és magas szintű művelésének komoly akadályai vannak. Ezek az akadályok rendkívül sokfélék. Közös azonban bennük az, hogy gátolják a kisebbségi vagy diaszpórábeli személyiség és közösség emberi méltóságának, önazonosságának biztosítását. Ez is oka annak, hogy a Magyarország határain kívül élő magyarság ma is ijesztő mértékben fogy. Éppen ezért meggyőződésem, hogy az Anyanyelvi Konferenciának, azaz a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának a feladatai a megváltozott körülmények között nem csökkentek, hanem megnövekedtek.

2. Az utóbbi másfél évtizedben a magyar nyelv és kultúra művelésének a lehetőségei a nemzetiségi magyarság túlnyomó többsége számára kedvezőbbek lettek, a globalizáció felgyorsulása azonban a nemzeti kultúrákat erősen veszélyezteti is. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának a magyar nyelv és kultúra

művelésének összehangolásában, a legkülönfélébb magyar közösségek nemzeti tudatának az erősítésében lehetne igazán nemes funkciója. Különösen nagy szerepet kaphatna az egyre növekvő szóránymagyarság anyanyelvi művelődésének segítségével a Kárpát-medencében éppúgy, mint a nyugati magyarság körében.

3. A legutóbbi évtizedek szomorú tapasztalata az, hogy az olvasás teljesen háttérbe szorult. Ennek igen súlyos következményei vannak: nyelvromlás és a gondolkodás sematizálódása. Hiába adottak a keretek, a tárgyi feltételek, hiányzik a lélek kultúrája, hiányzik az emberek túlnyomó többségéből a műveltség iránti elemi igény is. Sokszor az az érzésem, hogy egy új barbárság felé tartunk.

4. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának feltétlenül meg kell újulnia, hogy az új körülmények között is teljesíthesse küldetését. Meg kell találnia a korszerű eszközöket ahhoz, hogy hatékony segítőtje legyen az anyanyelv és a nemzeti kultúra művelésének. Ezért tartom fontosnak, hogy a X. Anyanyelvi Konferencia arról is határozatot hozott, hogy egy éven belül kidolgozza a Társaság önnön korszerűsítésének programját. Ehhez be kell gyűjtenie az igényeket és a javaslatokat egyaránt. A legfontosabbnak én azt tartom, hogy az Anyanyelvi Konferencia hatékonyan segítse a magyar nyelv és kultúra megőrzését és értékeinek megismerését mindazok számára, akik erre rászorulnak. Hosszabb távon ez a korszerű nemzeti önismeret és nemzeti tudat megteremtését is jelenti. Különben a magyarság nem alakítója lesz a történelemnek, hanem áldozata. ■

GÖMÖRI GYÖRGY
irodalomtörténész
(Cambridge)

Mivel a Magyarok Világszövetsége az elmúlt évek során lejárta magát, és a nyugati magyarok körében igen kevés tiszteletnek örvend, feltétlenül szükség van egy olyan pártpolitikán felül

álló kulturális szervezetre, mint az Anyanyelvi Konferencia. Ebben a legutóbbi, tizedik közgyűlés résztvevői mind egyetértettek, hangsúlykülönbségek viszont adódtak a konferencia munkáját és további céljait illetően. 1989 óta főleg a kisebbségben élő magyarok kulturális igényeit igyekeztünk kielégíteni, és azt hiszem, ilyen vonatkozásban szép eredményeink vannak. Mára azonban már a legtöbb országban kialakult olyan szervezet, amely ellátja ezeket az igényeket – gondolok itt például a romániai EMKE-re, a tavalyi kolozsvári Cs. Szabó László emlékkonferencia fő szervezőjére. (Támogatás az ő programjaikhoz is szükséges, de ebben az Anyanyelvi Konferenciának inkább a „csendestárs” szerepét szánám.)

Nagy Károly a közgyűlésen szóvá tette a „nyugati régió” bizonyos elhanyagolását az utóbbi években. Az

Anyanyelvi Konferencia kezdetben tankönyveket adott ki a Nyugaton működő magyar iskolák számára, ezt a funkcióját azonban később megszüntette. Jó lenne létrehozni és kiadni egy olyan angol nyelvű tankönyvet is, amely nem egyetemi, hanem középiskolai, ismeretterjesztő szinten tájékoztatna a magyar kultúra, különösen a magyar irodalom múltjáról és jelenéről. A balatoni nyári táborok és a sárospataki tanfolyamok számos magyar származású fiatalat erősítettek meg többszörös identitásában, ezeket az informatika újabb eredményeinek felhasználásával folytatni kell a további generációk érdekében.

A révkomáromi közgyűlésen nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos szerkezetváltásra van szükség az Anyanyelvi Konferencia munkájában. Ennek részleteit ki kell dolgozni a jövő évi rendkívüli közgyűlésig – bízom benne, hogy ez meg is fog történni. Amit a feladatok felvázolása mellett a legfontosabbnak tartok, az az egyetemes magyar kultúra szolgálata, függetlenül az adott politikai helyzettől vagy hangulattól. Senki sem lesz jobb magyar attól, hogy más meggyőződésű embereket „lehazaárulóz”, és nem lesz jobb európai, ha sommásan „mucsaiaknak” minősíti azokat, akik bizonyos európai elvárásokat vagy brüsszeli direktívákat megkérdőjeleznek.

Csakis a kölcsönös tolerancia és egymás nézeteinek tisztelete jegyében lehetünk egyszerre teljes jogú európaiak és magyarok. ■

DUPKA GYÖRGY

A magyar nyelvoktatás és kultúraterjesztés helyzete Kárpátalján

Milyen problémák és tennivalók előtt állunk? Mint ismeretes, az egyetemes magyar kultúra több évtizedes széttagoltsága után a kilencvenes évek elejétől nyílt újra lehetőség Kárpátalján is az egységes magyar szellemi égbolt megteremtésére. A rendszeres kárpátaljai értelmiségi találkozók napirenden tartják anyanyelvi intézményeink problémáit, igyekeznek orvosolni azokat, hallatják hangjukat anyanyelvünk és kultúránk védelmében.

Dupka György író, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége elnöke (Ungvár)

Részt vállalnak a kárpátaljai magyar kulturális stratégiai kérdések megfogalmazásában az alábbi területeken:

Média. A kárpátaljai magyar sajtópalettán már közel harminc lap és időszak kiadvány szerepel, ezek összes példányszáma ma már meghaladja 60 ezret. A sajtókiadványok 70 százalékának a kárpátaljai magyar szervezetek, egyházak, szellemi műhelyek és egyéni vállalkozók a tulajdonosai (*Kárpátalja, KárpátInfo, Ukrajnai Magyar Krónika, Irka, Közoktatás, Nyomkereső, Együtt, Küldetés, Új Hajtás, Megmaradni* stb.). Kiadásukat az állam nem támogatja.

Elektromos média. Központja Ungváron van. Magyar nyelvű helyi tévéadás (műsorideje évi 70 óra) és rádióadás (évi 470 óra) is működik az ukrán rádió és televízió adásán belül. Az Ukrajnai Rádió és Televízió Kárpátaljai Stúdiója Magyar Nyelvű Adások Főszerkesztősége jó kapcsolatokat épített ki a Magyar Televí-

zióval és Rádióval, valamint önálló műsora van a Duna TV *Régiók* című közéleti magazinjában. Megjegyzendő: az utóbbi időben a helyi, kereskedelmi rádió- és tévéstúdiók is megjelentek a piacon, és esetenként magyar nyelvű műsorokat is sugároznak.

Kárpátalján a Magyar Televízió egyes adását, a TV2 és az RTL Klub csatornáját szinte mindenhol fogni lehet. A műholdról sugárzott Duna Televízió és a többi magyar csatorna adása megfelelő vevőrendszer híján csak kevesek számára hozzáférhető. A diaszpóra magyarságát a két műholdas adó (Duna TV, m2) kapcsolja be a magyar kultúra vérkeringésébe.

Kiadók. Kárpátalján a könyvkiadás sincs kedvezőbb helyzetben. Az állami könyvkiadás válságát tapasztalva a kárpátaljai magyar szerkesztők, írók közül néhányan magánkönyvkiadásba fogtak magyarországi alapítványok támogatásával. Féltucatnyi magyar civil szervezet és egyházi kiadó ad ki évente egy-két magyar nyelvű könyvet. Jellemző azonban, hogy mindegyik magánkiadó a NKÖM által a határon túli magyar könyvkiadás számára meghirdetett könyvpályázatok révén teljes egészében magyarországi támogatásból tartja fenn magát.

Könyvterjesztés. Az utóbbi évtized folyamán az állami könyvterjesztés megszűnt, felszámolták a könyvesboltokat. Könyv- és magyarországi remittenda-lapterjesztéssel egyedül a nagyszőlősi Ugocsa és a beregszászi Bereg könyvesbolt, valamint a Kárpátaljai Sajtóterjesztő kisvállalat foglalkozik. Ráadásul 51 százalékos vámadóval sújtják a Magyarországról behozott könyveket, remittenda lappéldányokat. A hatalom többszöri kérésünkre sem oldotta meg ezt a fájó problémát, vasfüggöny ez a javából, amely gátolja a magyar kultúrtermékek szabad behozatalát.

Könyvtárak. Kárpátalján közel száz magyar állománnyal rendelkező könyvtárat tartanak számon, ezek közül négy járási és városi könyvtár rendelkezik komolyabb magyar állománnyal. A falusi könyvtárak ritkán jutnak új könyvekhez. A meglévő könyvállomány törzsanyaga a múlt század második feléből származik.

Műemlékek, emlékjelek. Történelmünk legbecesebb műemléke az ungvári és a munkácsi vár, az előbbinek a rekonstrukciója vontatottan halad. A magyarok településeken, illetve egész Kárpátalja területén közel ezer magyar vonatkozású műemlék, emlékjelek, köztéri szobor, emléktábla, kopjafa stb. található. Mindebből 92 műemlék középkori eredetű. A régebben állítottak állagmegóvására alig jut támogatás. Több helyen a magyar civil szervezetek vállaltak védnökséget a magyar műemlékek fölött.

Múzeumok, emlékházak. Összefogásból, közadakozásból, különböző pályázati forrásokból sike-

rül felújítani az ősi Munkácsi Vármúzeum, az ungvári Petőfi-emlékszoba (művészeti iskola), a Tiszabökényi Tájéktörténeti Múzeum, a Tiszapéterfalvi Képtár, a Beregszászi Múzeum magyar anyagát. A Tiszabökényi Múzeum fölött védnökséget vállalta Magyar Értelmségek Kárpátaljai Közossége, a felújításhoz jelentős támogatást nyújtott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

Levéltár. Katasztrófális helyzetben van a beregszászi levéltár, ahol a magyar anyag ugyan egyben van és kutatható, de a bejutáshoz szükséges engedélyek megszerzése körülményes.

Közművelődési intézmények, klubok. A rendszerváltás óta Kárpátalján, főként anyaországi támogatásnak köszönhetően, számos közművelődési intézmény jött létre, alakult újjá. A fél évszázados kulturális elnyomás és cenzúra hatására Kárpátalján a helyi magyar népdalkincs igen nagy mértékben elsorvadt, a néptánckincs pedig szinte teljesen eltűnt.

A községi művelődési házak helyzete elszomorító. Ezeket az intézményeket az állam igyekszik lerázni a nyakáról, megpróbálja átadni őket a községi tanácsok tulajdonába, mert karbantartásukra, felújításukra nem futja az állami költségvetésből. Pedig olyan is van közöttük, amelyekben nem szabad rendezvényt tartani, mert életveszélyesnek nyilvánították.

Szörványgondozás. Különös figyelmet kell szentelni a jövőben a magyarság szörványterületein élők igényeire. E téren nem tehetünk engedményeket: nem mondhatunk le egyetlen olyan emberről, családról sem belső Ukrajnában, aki magyarnak vallja magát.

Színház. A közel fél évszázados múlttal rendelkező Beregszászi Népszínház tevékenységét 1993 őszétől a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház váltotta fel, amely professzionális magyar társulatként kezdte meg működését Vidnyánszky Attila elismert rendező irányításával. Sikeresen léptek fel Moszkva, Kijev, Lemberg, Odessza, Budapest és más nagyvárosok színházkedvelő közönsége előtt. Állandó otthonuk, helyük, pénzük jóformán azóta sincs, de lelkesek, magyarországi támogatással vásárolt busszal járnak Kárpátalja falvait is, mindenütt színvonalasan játszanak, csak így maradhatnak fenn. Az ukrán–magyar kormányközi vegyes bizottság már tíz éve napirenden tartja a színház működésének támogatásával és az épület rekonstrukciójával kapcsolatos kérdéseket. Ezeknek a problémáknak a megoldása szintén pénzhiány miatt nem mozdul előre.

Irodalom. A kárpátaljai alkotók értékteremtő munkáját több esetben is jutalmazták irodalmi díjakkal. Vári Fábrián László, Balla D. Károly és Nagy Zoltán Mihály például József Attila-díjban is részesült.

A múlt század végén alakult meg a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja, amelynek egyetlen irodalmi fóruma az *Együtt* című irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat. Kívánatos lenne, hogy folyóiratunk folyamatos megjelenésének biztosított működési feltételei legyenek, mert jelenleg a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége jelenteti meg pályázati támogatásokból.

Zeneművészet, ének- és hangszeres együttesek.

A kárpátaljai magyar zenei életnek hosszú éveken át meghatározó szereplője volt a Magyar Melódiák Kamarazenekar. Az örökös gazdasági problémák miatt azonban az együttes tagjai állandóan cserélődtek, az Ungvári Filharmónia önellátásra kényszerítette őket. Korábbi hírnevük is elfakult, a magyar zenekultúrát egyre ritkábban terjesztik a kárpátaljai magyarság körében.

Számon tartott alakja még a kárpátaljai magyar zenei életnek Ivaskovics József zeneszerző, aki a mai kárpátaljai magyar költők verseit zenésíti meg, de népdalfeldolgozásokkal is foglalkozik a Credo Alapítvány keretében.

Oktatás. Kárpátalján több mint száz tanintézményben folyik magyar nyelvű oktatás, ahol közel 21 ezren tanulnak anyanyelvükön. A magyar oktatási tanintézmények vezetőinek többféle problémával kell megküzdniük, melyek a következőképpen rangsorolhatók:

1. Épületgondok, a műszaki alapbázis felújítása, bővítése (a szernyei, ungvári, huszti, tiszaujlaki, izsnyétei tanintézetekben).

2. A különböző tankönyvek hiánya (tantervi és módszertani kézikönyvek, ukrán–magyar, magyar–ukrán szótárak, ukrán nyelvkönyvek stb.).

3. A nyelvpolitikai jogi gondok megoldatlansága (például: a magyar nyelvű felvételizés ügye, a magyar történelem és a honismeret oktatásának, az új gimnáziumok megnyitásának ügye stb.).

4. A szakmai és anyagi támogatás hiánya: a magyar oktatási intézmények legtöbb gondja pénzügyi természetű. Az egy diákra jutó évi támogatás összege hozzávetőlegesen 173 dollár értékű, ami magában foglalja a fenntartási, működési, bér- és egyéb költségeket is.

5. A szakképzett pedagógus káderek hiánya, mivel a szakmabeliek anyagi okok miatt külföldön vállalnak munkát. A tanintézetekben 5–6 százalék a lemorzsolódás a tanulók kivándorlása miatt.

6. A magyar civilszervezetek a problémák orosz-lánrészének megoldását egy egységes magyar tannyelvű kerület létrehozásában látják, mert így hathatósabban lehetne kezelni a magyar nyelvű iskolarendszert.

Magyar civil szervezeteink és a kulturális esélyteremtés. A kárpátaljai magyar kulturális intézményrendszer adatfelvételét 2003-ban végezték el. A határon túli magyar kulturális intézményeket nyilvántartó kutatási adatbázisba 185 kárpátaljai magyar intézmény adatfelvétele került. A magyar kulturális rendezvényeket rendszeresen lebonyolító és a magyarságintézmények érdekeit védő magyar civil szervezetek száma a felmérés óta is növekszik Kárpátalján, illetve Ukrajnában, ahol nagy szerepet játszanak a magyar nyelvű közművelődés életben tartásában. Évente országos és megyei szinten 150, helyi szinten félezer különböző szintű kulturális rendezvényt szerveznek. Kárpátaljára is jellemző, hogy az itteni magyar kultúra és közművelődés a magyarországihoz hasonlóan egyre inkább fesztivál- és rendezvényközpontú.

A kulturális és művészeti élet lehetőségeit korlátok közé szorítják a súlyos ukrán gazdasági nehézségek. A csőd szélén álló vállalkozók sem tudják szponzorálni a magyar kultúrát. ■

(A tanulmány második részét a 76. oldalon közöljük.)